

VAIDA ASAKAVIČIŪTĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

EGZISTENCINIO TIKĖJIMO SLĖPINYS KIERKEGAARD'O FILOSOFIJOJE

Mystery of Existential Faith in Kierkegaard's Philosophy

SUMMARY

The purpose of this article is to analyze the religious aspects of the philosophy of the pioneer existentialist, Soren Kierkegaard. Different aspects of authentic existential faith are raised and investigated in this article. The concept of faith, its ethical value and the impact on human lives are given the primary focus in the first part of this paper. Rejecting the classic and rationalistic ideas of Western philosophy, Kierkegaard declares that the highest spiritual development of the human personality is religious. This existence cannot be defined by the wording of an abstract and conceptual formulation but it is experienced and reflected individually. It is a life in faith in the presence of God. The second part of the paper is dedicated to the discussion about the inner faith mystery in order to highlight the mystery of faith as the unity of hope and love. The key emphasis is to show a close relationship between the mystery of faith and individual's authentic existence and his choice. From here stems the essential conclusion of the article that faith is the ultimate goal of a human's life and vocation. The authentic faith is a communion with God which enables an individual to discover himself and gives him an everlasting hope, helps him to love himself and others in a correct way. In Kierkegaard's philosophy existential faith does not reveal itself as a final concept, but remains as a mystery, which is lived out by an internal experience and a personal decision.

SANTRAUKA

Šis straipsnis skirtas egzistencinio mąstymo pirmtako Søren Kierkegaard'o filosofijos religinių aspektų analizei. Čia keliamas ir įvairiais aspektais nagrinėjamas autentiško egzistencinio tikėjimo klausimas. Pirmoje straipsnio dalyje daugiausia dėmesio skiriama tikėjimo sampratai, jo etinei vertei ir poveikiui, kurį daro asmenybės gyvenimui ir vertybinėms nuostatoms. Racionalistinė Vakarų klasikinė metafizika, vienašališkai sureikšmindama racionalų protą ir objektyvumą, atsainiai žvelgia į pamatines individualios žmogaus egzistencijos problemas ir ignoruoja pamatines religinės pasaulio sampratos nuostatas. Kierkegaard'as skelbia,

RAKTAŽODŽIAI: Simmelis, Nietzsche, Bergsonas, Dilthey'us, Klagesas, Spengleris, neklasikinė filosofija.

KEY WORDS: Simmel, Nietzsche, Bergson, Dilthey, Klages, Spengler, non-classical philosophy.

kad aukščiausia asmenybės dvasinio tobulėjimo pakopa yra *religinė*, kuri negali būti apibrėžiama abstrakčiomis formuluotėmis, bet išgyvenama ir patiriama individualiai, – tai gyvenimas tikėjimu Dievo akivaizdoje.

Antroji straipsnio dalis skirta aptarti vidinį tikėjimo slėpinį siekiant išryškinti tikėjimo kaip vilties ir meilės vienovę. Gvildenamas glaudus tikėjimo santykis su paties individo autentiška egzistencija, jo pasirinkimu. Iš čia kyla esminė straipsnio išvada, kad tikėjimas yra svarbiausias žmogaus gyvenimo tikslas ir pašaukimas. Kierkegaard'o filosofijoje egzistencinis tikėjimas neatsiskleidžia kaip galutinė koncepcija, bet lieka paslaptis, kuri išgyvenama vidine patirtimi ir asmenišku apsisprendimu.

Mūsų laikais, kaip ir bet kuriais kitais laikais, didžiausia laimė – turėti tikėjimą.

Søren Kierkegaard

Praėjo jau beveik du šimtmečiai, bet Søren Kierkegaard'o asmenybė, jo kūryba ir svarstomos žmogaus egzistencinės problemos tebėra aktualios ir nuolat nagrinėjamos. Daugelis įtakingų šiuolaikinių tyrinėtojų rašo apie šio danų mąstytojo asmenines filosofines idėjas ir stulbinamą įžvalgumą, kuriuo, pralenkdamas savo amžininkus, atveria plačias egzistencinio mąstymo ir tikrovės suvokimo erdves. „Psichologiniu požiūriu tai vienas įžvalgiausių kūrėjų, lygiavertis Pascaliui, Montaigne'ui, Schopenhaueriui, Dostojevskiui, Nietzsche'ui, Bergsonui ir Proustui.“¹ Kodėl šis religinis mąstytojas tebėra toks aktualus? Kierkegaard'o keliami klausimai yra pamatiniai mąstančio ir ieškančio tiesos žmogaus būties klausimai, neišvengiamai asmeniškai paliečiantys kiekvieną, norintį dvasiškai tobulėti. Jo egzistencinės krizės filosofija kupina nuogastavimų ir nuojautos, kuri atitinka ir mūsų dabartinės visuomenės ir kultūros krizę. Dar 1836 m. Kierkegaard'as savo dienoraštyje rašė, kad dabartinis amžius yra neviltingas amžius². Tai žmogaus dvasios liga, tai visos epochos liga. Neviltis plinta ir stiprėja, nes atmetamas tikėjimas ir krikščioniškosios vertybės, o tai iškreipia žmogaus santykį su savimi, su kitais, kyla susve-

timėjimas, didėja dvasinė destrukcija. Kierkegaard'as pažymi, jog gyvenimas be tikėjimo, gyvenimas be Dievo – tai abejonės, juoslumo, beprasmybės, baimės ir neviltingas gyvenimas. Todėl danų mąstytojas jautė stiprų poreikį ir būtinybę ne primesti, bet pažadinti žmogų vidiniam tikėjimo apsisprendimui. Viena pamatinių šio mąstytojo veikaluose ir dienoraščiuose keliamų egzistencinių problemų – *autentiško tikėjimo ieškojimas*. Šis siekis susieja ir kitas pagrindines šio mąstytojo nagrinėjamas idėjas bei jo religijos filosofijos ir pasaulėžiūros nuostatas. Kierkegaard'o filosofija stoja kovoti su tikėjimo praradimu, su neviltingumu ir dvasiniu skurdu. Filosofas, ragindamas atsigręžti į Dievą, nurodo naujus gyvenimo ir žmogaus dvasinio tobulėjimo orientyrus.

Šio danų mąstytojo idėjos yra įvairiais aspektais aptarinėjamos Lietuvos filosofų – Antano Andrijausko, Arvydo Šliogerio, Jūratės Baranovos, Tomo Sodeikos, Broniaus Kuzmicko, Arūno Sverdiolo, Vytauto Radžvilo, Ritos Šerpytytės ir kitų tyrinėtojų – darbuose. Vienas svarbių kolektyvinių Kierkegaard'o filosofijai skirtų darbų yra Antano Andrijausko parengtas ir išleistas straipsnių rinkinys *Egzistencijos paradoksai: Kierke-*

*gaardo filosofijos interpretacijos*³, kuriame pateikiamas visuminis daugelio iškiliasių mūsų filosofų požiūris į šio mąstytojo filosofinį palikimą.

Toliau tekste detaliau aptarsime egzistencinio tikėjimo problemą, kuri plėtojama visoje Kierkegaard'o kūryboje.

Panagrinėsime danų mąstytojo požiūrį į autentiško tikėjimo vertę ir galią, mėginame atskleisti vidinį tikėjimo slėpinį siekdami išryškinti tikėjimo kaip vilties ir meilės vienovę. Taip pat parodysime glaudų tikėjimo santykį su individo autentiška egzistencija, jo paties pasirinkimu bei gyvenimiška pozicija.

TIKĖJIMAS IR GYVENIMAS

Tikėdamas aš nieko neišsižadu, atvirkščiai, tikėdamas viską gaunu, būtent ta prasme, kad turintis tikėjimą kaip garstyčios grūdą gali pajudinti kalnus.

Pats Kierkegaard'as save vadina religiniu autoriumi, kuriam viena svarbiausių egzistencinių gyvenimo temų – tiesioginis žmogaus ir Dievo santykis – tikėjimas. Jis matė savo visuomenėje vyraujančias ydas ir žmogaus degradaciją, krikščionių gyvenimo būdo paviršutiniškumą, išgalėjusių visuotinių etinių nuostatų dirbtinumą. Todėl jautė būtinybę kitaip prabilti apie tikrojo tikėjimo esmę, jo vertę žmogui, jo egzistencijai. Nesuprastas savo aplinkos, jis susirūpinęs rašė: „Rodos, kad aš rašau tokius dalykus, nuo ko turėtų verkti akmenys, bet tai iš tiesų tik juokina mano amžininkus.“⁴ Kierkegaard'as iš religinės ir egzistencinės pasaulėžiūros pozicijų skelbia, kad tik tikėjimas į Dievą teikia tikrumą, tai vienintelė gyvenimo tikrovė, kuri ištraukia žmogų iš iliuzijų, malonumų nelaisvės ir visuotinės gniaužtų. Gyvenimas be religijos, neigiant religiją yra pražūtingas. Tai nėra tikrasis autentiškas laisvas gyvenimas. Dabartinėje mūsų visuomenėje, kai klessti materializmas, sekuliarizmas, pasiti-

Søren Kierkegaard kėjimas ekonomine pažanga, technika, jos suabsoliutinimas, vis dažniau patiriame nuvyliamą, nes mūsų lūkesčiai nepasiteisina, neatneša saugumo, ramybės, laimės. Kierkegaard'as, savo filosofijoje išreikšdamas pesimistines nuojautas ir nusivylimą socialine pažanga, pabrėžia, koks menkas ir silpnas yra žmogus, nuolat draskomas prieštaravimų, kančios, nepasitenkinimo. Kierkegaard'as kviečia rinktis, bet niekada neprimeta atsakymo ir sprendimo. Jis nesako „*Tu privalai tikėti*“, nes tuomet negalima kalbėti apie tikrąjį egzistencinį tikėjimą. Tikrasis tikėjimas įmanomas tik laisvėje, tai yra paties žmogaus vidinis apsisprendimas, kurio judesys paliečia ne tik individo išorines gyvenimo formas ir būdą, bet, svarbiausia, keičia jį patį, tai yra visą jo egzistenciją. Kaip pažymi T. Sodeika, vienintelis dalykas, ką mums Kierkegaard'as siūlo, „yra patirti tai, kas mūsų šiuolaikinių žmonių gyvenimą persmelkia iki pat pamatų ir ko kaip tik dėl šios priežasties jau nebejauciame. Būtent patirti, o ne vien abstrakčiai apie jį samprotauti, t. y. išgyventi kaip tikrovę.“⁵ Tai

kvietimas išgyventi tikėjimą – gyvojo Dievo patirtį. Pažymėtina, kad kalbėdamas apie tikėjimą, Kierkegaard'as visada teigė krikščioniškąjį tikėjimą ir religinį gyvenimą kaip aukščiausią ir tobuliausią žmogaus egzistencijos laipsnį.

Krikščioniškojo tikėjimo gija svarbi visoje Kierkegaard'o filosofinėje kūryboje. Kas yra tikėjimas, vienareikšmio atsakymo nėra ir būti negali. „Nė vienas žmogus neturi teisės įkalti į galvą kitiems, kad tikėjimas yra kažkas žema ar lengva, – rašo danų filosofas, – juk jis yra didžiausias ir sudėtingiausias dalykas.“⁶

Žvelgiant į tikėjimo perspektyvą Vakarų metafizinėje filosofinėje tradicijoje, galima teigti, jog čia religija buvo redukuojama į moralę arba abstrakčias struktūras, sistemą, kur asmeninis tikėjimas tampa bevertis. Tokias nuostatas galime aptikti Immanuelio Kanto etikoje, kur religija yra suprantama tik kaip moralinių nuostatų laikymasis arba pareigos principas, taip pat Georgo Hegelio ideologijoje, kuri išaukština protą, skelbdama, kad Dievą galima pasiekti spekuliatyviu žinojimu ir tikėjimas čia nebūtinus. Kaip pažymi tyrinėtojas Bernardas Bychovskis, Hegeliui religija yra žemesnė, pereinamoji žmogaus dvasios evoliucijos pakopa, palyginti su filosofija. Hegelis teigia „proto kultūrą“. Jam *tikėti* ikifilosofiniame arba antifilosofiniame lygmenyje reiškia ne ką kita, kaip nebūti judėjimo būklės iki tam tikro racionalus aiškiausio supratimo⁷. Hegelio absoliutus idealizmas, užuot pradėjęs nuo individualiojo „Aš“, pradėjo nuo absoliutaus „Aš“. Gyvenimo filosofijos atstovas Kierkegaard'as sukyla prieš tokią hėgeliškąją spekuliatyviąją dialektinę mąstyseną,

kuri, propaguodama objektyvumą ir visuotinumą, ignoruoja individualumą ir aktualiausias žmogaus būties problemas. Tad pirmiausia Kierkegaard'as kritiką nukreipė į pamatinę Hegelio filosofijos principą – mąstymo ir būties tapatumą. Mes negalime sukurti būties sistemos, – prieštarauja danų filosofas. Kierkegaard'as, kaip Schopenhaueris, Nietzsche, daug nuveikė kurdamas neklasikinę Vakarų mąstymo tradiciją, siekė įtvirtinti individualias, ontologines ir egzistencines tendencijas. Principinė Kierkegaard'o nuostata – kad žmogiška egzistencija neišreiškia filosofinės sistemos principais, o išgyvenama, patiriama vidiniais emociniais išgyvenimais. Svarbiausia žmogaus būties tiesa – tikėjimas ir Dievas, – skelbia filosofas. Todėl egzistencinis kierkegardiškas tikėjimas neturi aiškių galutinių kriterijų, jis negali būti abstrakčiomis formuluotėmis apibrėžta koncepcija, maža to, tikėjimo negalima išmokti ar išmokyti tikėti kitą. *Aš nesu Mokytojas*, – prisipažįsta pats danų filosofas ir, slėpdamasis po pseudonimų kaukėmis, sau neprisiskiria jokie mokytojo vaidmens, priešingai, jis nori būti mokiniu. Skaitydami Kierkegaard'o tekstus, galime aptikti estetines, etines, psichologines, socialines, teologines ir religines tematikas, bet visa susiję su tikrojo tikėjimo ieškojimu, arba kitaip, tapimo krikščionimi problema. „Tokia daugybė žmonių krikščionijoje vadinančių save krikščionimis ir tiek nedaug tikrų krikščionių“⁸, – nuogaustauja gyvenimo filosofas. Kas skiria „tikrą“ krikščionį nuo „netikro“? – Tikėjimas. Tikėjimas, kuris dažnai tampa tik pareiga, ritualu, tradicija, tikėjimas be meilės ir vilties, jokios

kančios, pastangos ar rizikos. Anot Kierkegaard'o, toks tikėjimas neturi gyvybės, yra bevertis, netikras. Autentiškas egzistencinis tikėjimas turi persmelkti visą žmogaus esybę, visą jo gyvenimą, dėl Dievo turi būti pasiruošęs gyventi ir mirti, kentėti ir aukotis.

Įdomu tai, kad danų mąstytojas viena iš svarbių savo vėlyvojo kūrybos laikotarpio veikalų *Liga mirčiai* ketino pavadinti *Radikaliai gydančios mintys: krikščioniškas gydymas*⁹. Toks sprendimas atskleidžia Kierkegaard'o požiūrį į tikėjimo ir krikščioniškųjų vertybių svarbą bei poveikį žmogaus gyvenimui, jo moralinėms nuostatoms. Akivaizdu, kad tikėjimo klausimas rūpi ir pačiam filosofui. Jo veikaluose galime išvelgti jo paties asmeninę kovą už tikėjimą, kai tikėjimas iškyla kaip siekiamybė ir troškimas. Kierkegaard'o kūrybos tyrinėtojas ir interpretatorius Levas Šestovas pažymi, kad tikėjimo iššūkiui danų mąstytoją paskatino Šventojo Rašto žodžiai: jeigu turėsite tikėjimą kaip garstyčios grūdėlį, tai jums nebus nieko neįmanoma¹⁰. Analizuodami danų filosofo tekstus galime pajusti, kaip mąstytojas siekia išsakyti tai, kas labiausiai jį jaudina, kas slypi sielos gelmėse. Viename savo dienoraščių jis prisipažįsta: „O, kad aš pats sugebėčiau būti nors visiškai paprastas krikščionis“, ir kitoje vietoje: „Drįstu atsigręžti į save patį ir prisipažinti, kad man dar toli iki tikėjimo.“¹¹ Taip Kierkegaard'o filosofinis mąstymas ir nuostatos patvirtina svarbų visos neklasikinės filosofijos bruožą, kad tikroji kūryba yra glaudžiai susijusi su filosofo biografija, asmeniniais išgyvenimais, potyriais. Panašias tendencijas galime išvelgti Scho-

penhauerio ir ypač Nietzsche's kūryboje. Šie mąstytojai gyveno tuo, ką skelbė, tik nedaugeliui mąstytojų būdinga tokia minties ir gyvenimo vienovė.

Jautriai ir dramatiškai išgyvendamas asmenines gyvenimo dramas, Kierkegaard'as ir savo kūryboje akcentuoja individualius išgyvenimus, potyrius, vienvė, praradimus. Atmesdamas klasikinės filosofijos diegiamas racionalias mąstymo sistemas ir visuotinius socialinės būties principus, jis visą savo dėmesį sutelkia į individualias žmogiškos egzistencijos problemas. Tikėjimas *jam nėra tik doktrina ar idėja, bet pirmiausia autentiškas gyvenimo būdas, sąmoningai pasirinkta gyvenimiška pozicija, kitais žodžiais tariant, aukščiausia religinė gyvenimo pakopa – tikėjimo pakopa*. Vadinasi, tikėjimas pirmiausia gali būti suprastas kaip gyvenimas, buvimas religinėje pasaulio suvokimo būsenoje, gyvenimas tiesioginiame asmeniniame santykiyje su vidujai išgyvenamu Dievu, nes tik Dievo akivaizdoje individas atranda ir pažįsta save, įgyja tiesą ir laisvę. Norint pasiekti šią aukščiausią religinę pakopą žmogaus dvasinio tobulėjimo kelyje, priešpriešinamos dvi pakopos – *estetinė, arba juslinė*, – žemiausia gyvenimo pakopa, ir vidurinioji – *etinė, arba pasirinkimo, pakopa*.

Šios trys pakopos yra kertinis pamatas siekiant suprasti Kierkegaard'o egzistencinės krizės filosofijos nuostatas. Glaustai apibendrinami jas galime teigti, kad šis pakopiškumas atskleidžia skirtingą žmogaus dvasinio egzistavimo plotmę ir gyvenimo kokybę. Kiekvienoje iš šių pakopų individui būdingas savitas gyvenimo būdas, santykis su saviimi ir tikrove, savita mąstysena, pasaulė-

žiūra ir pagrindinės gyvenimo vertybės. Žemiausioje *estetinėje* pakopoje žmogui svarbiausia „aš Pats“ – egoistinis pasitenkinimas, jo kultas yra grožis ir malonumai. Šis gyvenimas iliuzinis, tai nėra tikra egzistencija, tikroji būtis: čia nėra atsakomybės ir laisvės, nėra moralės, nėra vilties, nėra tikrosios meilės sau ir artimui. Esteto meilės trapumą atskleidžia *Suvedžiotojo dienoraštis*. Estetas, absoliučiai pasiduodamas savo instinktams ir poreikiams, praranda save, nuolat išgyvena tragišką sąmonės skilimą, nusiylimą ir beprasmiškumą.

Etinė pakopa yra aukštesnė asmenybės egzistavimo pakopa, kuri skatina remtis protu, pareigos principais. Etika formuoja žmogaus asmenybę ir stabilizuoja ją, bet ir čia žmogus jaučiasi nuolat varžomas stereotipų ir primetamų moralinių nuostatų. Todėl ir etiko dvasinio gyvenimo plotmėje nėra laisvės. Čia vyrauja rimtis ir logika, tad ir meilė bei viltis apibrėžiama tik žmogiškųjų galimybių ir proto ribose. Kierkegaard'ui netikintis žmogus tėra aktualija, faktas, apibrėžtas ir determinuotas, nes jis yra užsklendęs duris asmeniniam santykiu su begaliniu amžinu Dievu. Norint kilti aukšty, reikia įvykdyti pasirinkimą *Arba – Arba*. Tačiau žmogaus protas yra linkęs viską „išsiaiškinti“, pasverti „už ir prieš“, apskaičiuoti riziką ir atlygį. Tad Kierkegaard'as racionalistinius svarstymus traktuoja kaip didžiausią autentiško tikėjimo kliūtį, kurią svarbu įveikti. Mat protas, loginiai samprotavimai neleidžia individui atlikti tikėjimo judesio. Individas pasilieka moralės, visuotinybės, gniaužtuose. Abraomas nesiremia apskaičiavimais, jis tiesiog tiki besąlygiškai

ir absoliučiai. Be tikėjimo į Dievą, be nusilenkimo Jam asmenybė nėra tikroji asmenybė, – pažymi gyvenimo filosofas. Mat tik autentiškas tikėjimas atveria žmogui galutinį tikslą ir sieja asmenybę su aukštesniais dalykas – su transcendentija, tobulumu, amžinybe. Juk „kai Abraomas iškeliauo iš tėvų žemės, vieną dalyką jis paliko, kitą pasiėmė su savimi: jis paliko savo žemišką protą ir pasiėmė tikėjimą“¹², – pabrėžia Kierkegaard'as.

Šiame kontekste nagrinėjant egzistencinio tikėjimo sampratą iškyla svarbus Dievo pažinimo klausimas, t. y. proto ir tikėjimo santykis. Veikale *Filosofiniai trypiniai* Kierkegaard'as pateikia savo samprotavimus apie Dievo įrodymo galimybę, konstatuodamas, kad protas to padaryti negali. Kodėl? Mat protas prieina savo ribą ir ta riba yra paradoksas. Arba kitaip sakant, ši riba – tai proto nepajėgumas toliau mąstyti. Kierkegaard'o žodžiais kalbant, proto ir paradokso susidūrimas įvyksta akimirkoje, ir tuomet, kai protas pasitraukia į šalį, įvyksta tikėjimas. Paradoksas Kierkegaard'o kūryboje turi ypatingą reikšmę, nes apsaugo krikščionybę nuo pavertimo tik doktrina ir perkėlimo į intelekto sritį. Tad remiantis tuo, kas pasakyta, galima daryti išvadą, kad Kierkegaard'ui Dievas nėra abstrakti idėja, kaip klasikinėje metafizinėje filosofijoje, bet Asmuo. Jis nemąstomas ir neapibrėžiamas, neįrodomas ir neišsakomas, bet vidujai patiriamas ir išgyvenamas. Juk įrodytas Dievas jau nebėra joks Dievas, jis tampa tik apibrėžtu pasaulio faktu. Toks negalėjimas įrodyti Dievo protu palieka erdvės tikėjimui, palieka laisvam žmogaus apsisprendimui. Be to, Kierkegaard'as pa-

brėžia, kad Dievas yra absoliučiai skirtingas *Kitas*. Jis egzistuoja kitoje plotmėje ir kitaip negu mes. Dievas pažįstamas tik tiek, kiek jis leidžia žmogui save pažinti, ir Jis tai daro per savo Sūnų Jėzų Kristų ir netiesiogiai – per savo kūrinius. O tik loginiu spekuliatyviu samprotavimu pasiektas Dievo pažinimas yra metafizinis, jis niekada nepažadina žmogaus tikėjimo apsisprendimui, nes nepatiriamas Dievas kaip Asmuo: „Patirti, kad Dievas yra asmuo ir kreiptis į Jį kaip į asmenį žmogus gali tik egzistenciniame susidūrimo.“¹³ Eidamas taip toli, kaip pažymi Sodeika, Kierkegaard’as tikėjimo turiniui suteikia tobulą formą¹⁴. Tikėjimas apibūdinamas ne kaip pareiga ar ritualas, o kaip aukščiausio santykio su tikrove galimybė. Tai vienintelis būdas būti laisvam, išverti nelengvą gyvenimo kovą ir tapti žmogumi – absoliučiu individu, tokiu, koku Dievas pašaukė būti. Prasmingą egzistencinį tikėjimą turi tas tikintysis, kuris pasirengęs dėl Dievo rizikuoti viskuo, dėl Jo gyventi ir mirti. Tad „kierkegaardiškas protas, kitaip negu hėgeliškas protas su jo visuotinančiomis tendencijomis, žengia kitokį žingsnį: apie krikščionybės Tiesą iš esmės nieko negalima pasakyti, galima tik gyventi atskira egzistencija, apsisprendžiant sau pačiam, radikaloje tikėjimo šuolio vienatvėje“¹⁵. Tačiau dėl perdėm didelio iracionalumo, neapibrėžtumo Kierkegaard’as susilaukia kritikos. Štai Richardas Popkinas aiškina, kad Kierkegaard’as padarė religiją tokią iracionalią ir nebesuvokiamą, jog jo tikėjimas, neturintis jokių aiškių kriterijų, tampa aklas, niekas negali būti tikras dėl savo tikėjimo¹⁶. Arvydas Šliogeris, taip pat kritiškai vertin-

damas Abraomo tikėjimo aistrą, ją įvardija kaip bevaisę ir tuščią: „Prarasdamas dorovę, jis [*Abraomas*. – V. A.] praranda ir Dievą. Kas lieka? Lieka pasaulis, lieka vienišojai baimė ir virpulys.“¹⁷ Šliogerio žodžiais kalbant, Kierkegaard’o grynojo transcendentu nuostata geriausiu atveju tėra metafizinis romantizmas. Su šia pastaba iš dalies verta sutikti, nes Kierkegaard’as, kaip ir visi gyvenimo filosofijos atstovai, iš tiktųjų neatsiejamas nuo romantikų pasaulėjautai būdingo žaismingumo, pseudonimų, estetizmo, meno kulto. Bet „jo intelektualinė biografija, gyvenimo nuostatos rodo laipsnišką evoliuciją nuo pirmosios, romantinės, prie antrosios krikščioniško asketizmo gyvenimiškosios pozicijos“¹⁸. Tai aiškiai liudija ir trys jau mūsų paminėtos egzistencinės pakopos, arba žmogaus dvasinės evoliucijos pakopos, kurios išreiškia taip pat ir paties danų filosofo troškimą judėti prie aukščiausios religinės gyvenimo tikrovės, kuri pripildo žmogiškąją būtį prasme ir viltimi.

Taigi remdamiesi Kierkegaard’o religinėmis egzistencinėmis nuostatomis, galime teigti, kad didžiausi egzistencinio tikėjimo kliuviniai yra protas ir nuodėmė. Protas sulaiko žmogų ir neleidžia atlikti galutinio tikėjimo judesio, o nuodėmės sąvoka apima visa, kas sunaikina tikėjimą, griauna žmogaus santykį su Dievu, su savimi pačiu ir kitais. Tačiau svarbu pabrėžti, kad gyvenimas tikėjimu nėra tai, kas žmogų visam laikui įtvirtina tikrume ir ramybėje. Ne, anot Kierkegaard’o, taip mąstyti būtų didžiausia klaida. Niekas negali būti visiškai tikras savo teisumu, ar yra atlikęs teisingą ir pakankamą judesį į tikėjimą. Tai reikštų

sustoti ir neiti toliau. Apsisprendimas tikėti ne pabaiga, tai kovos pradžia. Visas žmogaus gyvenimas tebėra kelias į tikėjimą – religinė pakopa nėra šiame gyvenime iki galo pasiekama, niekas nėra pasiekęs aukščiausios viršūnės. Dievas reikalauja, jog individas visomis jėgomis siektų religinio apsisprendimo, bet kartu turi suvokti, jog savo jėgomis be malonės negali nieko. Tikėjimas Kierkegaard'o filosofijoje tampa viso gyvenimo uždaviniu, jis neįgyjamas per kelias dienas, savaites ar metus. Tai žmogaus gyvenimo tikslas, kelias, pašauki-

mas. Be to, tikėjimas yra nuolat išbandomas, religinį žmogų visada lydi įvairūs prieštaravimai, svyravimai. Kaip nurodo Šestovas, kieregardiškasis tikintysis ir toliau ant savo pečių tempia pasaulio būtinumą, jį kankina abejonės, dvejonės. Kierkegaard'o žodžiais tariant, be rizikos, išbandymų ir kančios nėra religinio gyvenimo, nes kuo didesni išbandymai, tuo tvirtesnis tampa tikėjimas, o kuo didesnis objektyvus saugumas, tuo mažiau dvasingumo. Būtent išbandymų metu atsiskleidžia egzistencinio tikėjimo esmė – tikėjimas kaip vilties ir meilės vienovė.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Antanas Andrijauskas, *Neklasikinės ir postmodernistinės filosofijos metamorfozės*. Vilnius: Meno rinkos agentūra, 2010, p. 156.
- ² Jolita Adomėnienė, Įvadas. Sørenas Kierkegaardas, *Liga mirčiai*. Iš danų k. vertė J. Adomėnienė. Vilnius: Aidai, 1997, p. 10.
- ³ Žr. *Egzistencijos paradoksai: Kierkegaard'o filosofijos interpretacijos*. Sud. A. Andrijauskas. Vilnius: Versus aureus, 2006.
- ⁴ Бернард Эммануилович Быховский, *Киркегор*. Москва: Мысль, 1972, с. 49.
- ⁵ Plg. Tomas Sodeika, Apie Soreną Kierkegaardą, jo baimę ir drebėjimą. Søren Kierkegaard, *Baimė ir drebėjimas*. Iš danų k. vertė J. Adomėnienė. Vilnius: Aidai, 1995.
- ⁶ Søren Kierkegaard, *Baimė ir drebėjimas*, p. 107.
- ⁷ Бернард Эммануилович Быховский, *Киркегор*, с. 119.
- ⁸ Sørenas Kierkegaardas, *Požiūris į mano autorinę veiklą*. Iš danų k. vertė J. Q. Pons. Vilnius: Baltos lankos, 2006, p. 68.
- ⁹ Jolita Adomėnienė, Įvadas, p. 11.
- ¹⁰ Plg. Лев Шестов, *Киркегард и экзистенциальная философия*. Москва: Прогресс-Гнозис, 1992, с. 59.
- ¹¹ Søren Kierkegaard, *Baimė ir drebėjimas*, p. 195.
- ¹² Ten pat, p. 67.
- ¹³ Antanas Maceina, *Jobo drama*. Vilnius: Vyturys, 1997, p. 225.
- ¹⁴ Plg. Tomas Sodeika, Apie Soreną Kierkegaardą, jo baimę ir drebėjimą.
- ¹⁵ Alfredo Jacopozzi, *Religijos filosofija*. Iš italų k. vertė R. Šerpytytė. Vilnius: Aidai, 1992, p. 52.
- ¹⁶ Plg. Richard Popkin, Kierkegaard and Scepticism. Kierkegaard S., *A Collection of Critical Essay*. New York: Doubleday and Company, Inc. 1972.
- ¹⁷ Arvydas Šliogeris, Tikėjimo paradoksas Kierkegaard'o filosofijoje. *Egzistencijos paradoksai: Kierkegaard'o filosofijos interpretacijos*, p. 302.
- ¹⁸ Antanas Andrijauskas, *Neklasikinės ir postmodernistinės filosofijos metamorfozės*, p. 167.

B. d.